

Розділ I

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

DOI: 10.33663/1563-3349-2022-33-11-20

УДК 340.1

О. В. СКРИПНЮК,
директор Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
академік НАПрН України*
ORCID: 0000-0001-7052-3729

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНА

У статті досліджується національний і міжнародний конституційно-правовий механізми реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах війни, які містять нормативно-правові та інституційні складники. До національного механізму належить упорядкована система конституційно-правових форм засобів та заходів. Міжнародно-правовий механізм утворює цілий комплекс міжнародно-правових засобів та інститутів для забезпечення реалізації міжнародно-правових норм у сфері прав людини. Останній утворюють два взаємопов'язані та взаємозумовлені складники – міжнародний нормативно-правовий (конвенційний) і міжнародний організаційно-правовий (інституційний).

Національний і міжнародний механізми реалізації та захисту прав і свобод людини наділені властивістю змінюватися та набувають різних вимірів і особливостей залежно від умов їх реалізації (в умовах миру чи війни). Під час війни використання механізмів залежить від визначення природи конфлікту.

У статті аналізуються національне і міжнародне законодавство, які спрямовані на реалізацію прав і свобод людини в умовах розв'язаної російською широко-

* **Skrypniuk Oleksandr**, Director of the Koretsky Institute of State and Law Academy of Science of Ukraine, Doctor of Juridical Sciences, Full Professor, Academician of the NALS of Ukraine

масштабної агресії проти України. Наголошується на специфіці та особливостях нормативно-правової основи національного механізму; досліджується перелік прав, від виконання яких відступає держава в умовах оголошення воєнного стану, та перелік прав людини, які не підлягають обмеженню в умовах війни.

Ключові слова: війна, права і свободи, захист та обмеження прав і свобод, національний та міжнародно-правовий механізми, законодавство.

Skrypiuk Oleksandr. The constitutional and legal mechanism of implementation and protection of human rights and freedoms in war conditions: world experience and Ukraine

The article examines the national and international constitutional and legal mechanisms for the implementation and protection of human rights and freedoms in the conditions of war, which contain regulatory and institutional components. The national mechanism includes an ordered system of constitutional and legal forms of means and measures. The international legal mechanism forms a whole complex of international legal means and institutions to ensure the implementation of international legal norms in the field of human rights. The latter is formed by two interrelated and mutually conditioned components – international normative and legal (conventional) and international organizational and legal (institutional).

National and international mechanisms for the implementation and protection of human rights and freedoms are endowed with the ability to change and acquire different dimensions and features depending on the conditions of their implementation (in peace or war). During war, the use of mechanisms depends on determining the nature of the conflict.

The article analyzes national and international legislation aimed at the realization of human rights and freedoms in the conditions of Russia's large-scale aggression against Ukraine. Emphasis is placed on the specifics and features of the regulatory framework of the national mechanism; the list of rights from which the state withdraws in the conditions of the declaration of martial law and the list of human rights that are not subject to restrictions in the conditions of war are investigated.

Key words: war, rights and freedoms, protection and restriction of rights and freedoms, national and international legal mechanisms, legislation.

Конституційно-правовий механізм реалізації та захисту прав і свобод людини – це нормативно визначена, упорядкована система конституційно-правових форм, засобів і заходів, спрямованих на: створення реальних умов щодо фактичної, безперешкодної реалізації прав і свобод людини; запобігання їх порушенню; та їх поновлення у разі порушення. Це національний механізм, який діє в конкретній державі та містить нормативно-правовий та інституційний складники.

Водночас функціонує і міжнародний механізм реалізації та захисту прав людини – це комплекс міжнародних нормативно-правових засобів та інститутів, що використовуються державами для забезпечення реалізації міжнародно-правових норм у сфері прав людини та складається з двох взаємопов'язаних та взаємозумовлених складників – міжнародного норматив-

но-правового (конвенційного) і міжнародного організаційно-правового (інституційного).

Механізми (національний і міжнародний) реалізації та захисту прав і свобод людини змінюються та набувають різних вимірів і особливостей залежно від того, в яких умовах вони діють, у мирний час або під час конфлікту. Для їх застосування в умовах конфлікту важливим є визначення природи конфлікту, оскільки від цього залежить зміст нормативно-правових і цілеспрямованість інституційних складників зазначених механізмів.

24 лютого 2022 р. рф вчинила повномасштабний воєнний напад на суверенну Україну. Отже, на сьогодні триває збройний конфлікт, який має кваліфікаційні ознаки агресивної війни рф проти України. Цей висновок ґрунтується на теорії та практиці міжнародного права, зокрема, відповідає визначенню агресії, затвердженому Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 р., та положенням Женевських конвенцій 1949 р. Так, відповідно до ст. 2 Женевських конвенцій «ця Конвенція застосовується в усіх випадках оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо стан війни не визнаний однією з них». Таким чином, терміни «війна» та «збройний конфлікт» співвідносяться як частина та ціле. Адже війна є одним із проявів (видів) збройного конфлікту та означає збройне протистояння між двома або декількома суверенними суб'єктами міжнародного права, якими можуть бути виключно держави (тобто це міжнародний збройний конфлікт), та характеризується певними ознаками: розірванням дипломатичних відносин між воюючими державами; анулюванням двосторонніх договорів; припиненням економічних, торгових, фінансових та ін. взаємовідносин між фізичними та юридичними особами держави-противника; дією спеціального правового режиму, за якого встановлюються часткові обмеження прав людини; застосуванням до громадян держави противника інтернування тощо.

Триваюча збройна агресія рф проти України та сучасний стан справ між Україною та росією надають підстави констатувати (з позиції міжнародного права) наявність стану війни між рф та Україною. Проте держава-агресорка – рф не визнає факт вторгнення на територію України та широкомасштабні бойові дії як акти проголошення і ведення війни та називає їх «спеціальною військовою операцією» в Україні. Така «тактика» рф дуже просто пояснюється, оскільки застосування терміна «війна» вимагає формального її оголошення (відповідно до ст. 1 III Гаазької Конвенції про відкриття воєнних дій від 18 жовтня 1907 р.). Це, своєю чергою, зумовлює відповідні міжнародно-правові наслідки та, зокрема, притягнення до міжнародно-правової відповідальності (ст. 5 визначення агресії, яке прийняте Генеральною Асамблеєю ООН 14 грудня 1974 р.). Однак відповідно до ст. 2 Женевських конвенцій 1949 р. збройний конфлікт між двома державами визнається міжнародним правом, навіть якщо одна зі сторін заперечує наявність стану війни.

Отже, триваючий збройний конфлікт, розпочатий через воєнну агресію РФ проти України, має всі ознаки війни.

В умовах війни актуалізується проблематика забезпечення прав і свобод людини, при цьому національний і міжнародний механізми їх реалізації та захисту набувають певних особливих ознак.

Що стосується *міжнародного механізму реалізації та захисту прав людини*, то слід зазначити таке. Під час міжнародного збройного конфлікту (війни) сторони мають дотримуватися міжнародного гуманітарного права, зокрема, чотирьох Женевських конвенцій щодо захисту жертв збройних конфліктів від 12 серпня 1949 р., до яких приєдналися всі держави світу, а саме – це Женевські конвенції: «Про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях» (I); «Про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, що зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі» (II); «Про поведінку з військовополоненими» (III); «Про захист цивільного населення під час війни» (IV). Важливе значення щодо міжнародного захисту прав людини мають Додатковий протокол до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 р. та Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. і Факультативний протокол до цієї Конвенції, що стосується участі дітей у збройному конфлікті від 25 травня 2000 р.

Положення цих джерел міжнародного гуманітарного права містять правила, відповідно до яких учасники збройного конфлікту під час ведення бойових дій зобов'язані відрізняти цивільних осіб і комбатантів, цивільні та військові об'єкти, скеровувати свої військові операції лише проти воєнних об'єктів, а також вживати всіх можливих заходів при виборі засобів і методів атак, щоб уникнути або звести до мінімуму випадкову загибель цивільного населення та пошкодження цивільних об'єктів. Крім того, міжнародне гуманітарне право містить норми, що визначають правила поведінки з військовополоненими, хворими, пораненими та особами, які потрапили під контроль однієї зі сторін конфлікту (цивільні особи, люди, позбавлені свободи або які живуть в умовах окупації та ін.).

Росія грубо порушує положення міжнародного гуманітарного права, зокрема, офіційно зафіксовано численні порушення Четвертої Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 р., Додаткового протоколу № 1, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 р., а також Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 р., Кримінального кодексу України та Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання від 10 грудня 1984 р. Саме факти порушення цих міжнародних документів і нормативних актів відзначила організація Human Rights Watch (неурядова організація, яка здійснює моніторинг, розслідування та документування порушень прав людини) у своїй заяві (Ukraine: Executions, Torture During

Russian Occupation. Apparent War Crimes in Kyiv, Chernihiv Regions). Так, у квітні 2022 р. співробітники цієї організації відвідали 17 міст і сіл на Київщині та Чернігівщині. Вони задокументували 22 позасудові страти, 9 випадків незаконного позбавлення життя, 6 потенційних випадків насильницького зникнення, 7 випадків тортур та записали 21 свідчення мирних цивільних осіб про те, як їх незаконно утримували під вартою в нелюдських умовах.

Рада ООН з прав людини 12 травня 2022 р. схвалила Резолюцію щодо погіршення ситуації з правами людини в Україні внаслідок російської агресії.

Системний і масштабний характер мають такі злочини, як: незаконне викрадення та утримання цивільних осіб, включаючи журналістів, представників місцевої влади; катування та принижуюче гідність поводження з полоненими; воєнні злочини проти довкілля та енергетичної безпеки; використання цивільних осіб і захищених цивільних об'єктів як «живого щита»; насильницьке переміщення громадян України на територію рф або окуповані нею території.

Безумовно, всі ці злочини мають отримати відповідну правову оцінку, а винні особи мають бути притягнуті до відповідальності.

Інститут відповідальності за воєнні злочини є самостійним елементом інституційного механізму захисту прав людини. У сфері індивідуальної кримінальної відповідальності за порушення міжнародного гуманітарного права важливим міжнародним документом є Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. Україна не є стороною цього міжнародного договору. Відповідно до ч. 6 ст. 124 Конституції України Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду.

Слід відзначити, що в сучасних умовах збройної агресії рф проти України саме Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС) є важливим, дієвим, інституційним елементом механізму притягнення до політичної відповідальності за воєнні злочини, вчинені на території України. Україна скористалася п. 3 ст. 12 Римського статуту, відповідно до якого держава, яка не є учасницею Статуту, може через подання відповідної заяви визнати юрисдикцію МКС. Україна визнала юрисдикцію МКС та отримала зобов'язання співпрацювати з ним. Для нормативного визначення обсягу та порядку співробітництва з МКС з метою сприяння у притягненні до кримінальної відповідальності та покаранні осіб, які вчинили злочини, що підпадають під його юрисдикцію, прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» від 3 травня 2022 р. При цьому слід відзначити, що 41 держава-учасниця звернулася до МКС через вторгнення росії в Україну, що свідчить про всеосяжну підтримку України міжнародною спільнотою.

Крім того, у лютому 2022 р. Україна офіційно направила позов проти росії до Міжнародного суду ООН.

Немає сумніву, що росія за збройну агресію проти України має бути притягнута до відповідальності, адже рф своїми злочинними діями порушує не тільки правила та норми міжнародного права, а й усі загальнолюдські цінності та принципи людяності і гуманізму.

Україна та рф є учасниками основних міжнародних договорів у галузі прав людини та повинні дотримуватися своїх зобов'язань за міжнародним правом прав людини в ситуаціях збройного конфлікту, а саме – війни, за винятком законних відступів, передбачених у деяких договорах з прав людини. Так, Україна повідомила Генерального секретаря ООН та офіційних осіб іноземних держав про введення в Україні воєнного стану, про обмеження прав і свобод людини і громадянина, що є відхиленням від зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, та про межу цих відхилень і причини прийняття такого рішення. Воєнний стан був введений в Україні Указом Президента України від 24.02.2022 р. Строк дії воєнного стану в Україні було продовжено згідно з наступними Указами Президента України від 14 березня 2022 р., 18 квітня 2022 р., 17 травня 2022 р.

Отже, війна не може бути підставою для відмови від прав людини і скасування відповідних зобов'язань щодо них, проте держава може оголосити про відступ від окремих зобов'язань.

Крім відступу України від окремих зобов'язань, визначених у міжнародних документах щодо прав людини, *національний конституційно-правовий механізм* реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану набуває й інших особливостей, що зумовлені воєнною загрозою та виявляються через: обмеження реалізації прав і свобод відповідно до ст. 64 Конституції України та ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р.; запровадження заходів правового режиму воєнного стану, які стосуються прав і свобод людини відповідно до ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»; встановлення виключного захисту прав людини, що обумовлено положеннями ст. 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Має особливості і нормативно-правова основа цього механізму. Так, правове регулювання реалізації та захисту прав людини під час воєнного стану регламентується такими нормативними актами: Конституцією України; Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р.; Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17 травня 2012 р.; Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р.; постановою Кабінету Міністрів України

«Про затвердження порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану» від 13 липня 2011 р. та ін.

Відповідно до ч. 2 ст. 64 Конституції України та згідно з ч. 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а саме: недоторканність житла; таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; невтручання в особисте і сімейне життя; свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України; право на свободу думки і слова; право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації; право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; право на підприємницьку діяльність; право на працю; право на страйк; право на освіту.

Стаття 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначає можливі заходи правового режиму воєнного стану, які, зокрема, стосуються прав і свобод людини, а саме: запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб; проводити зміни умов праці відповідно до законодавства про працю; примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній власності для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану; запроваджувати комендантську годину, а також встановлювати спеціальний режим світломаскування; встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства; перевіряти документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян; забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів; порушувати у порядку та на підставах, визначених Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності окремих політичних партій, громадських об'єднань; встановлювати заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан; забороняти громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку, змінювати місце проживання (місце перебування); обмежувати проходження альтернативної (невійськової) служби; встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність; інтернувати громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України та ін.

При цьому слід акцентувати увагу на тому, що визначені заходи мають бути проведені відповідно до чинного законодавства та з забезпеченням дотримання міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини та кон-

ституційних принципів правового статусу людини і громадянина в Україні. Так, показовими у цьому контексті є положення ч. 3 ст. 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», які закріплюють, що у процесі трудової діяльності осіб, щодо яких запроваджена трудова повинність, забезпечується дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний термін відпустки та час відпочинку між змінами, максимальний робочий час, врахування стану здоров'я особи тощо.

Крім того, відповідно до ст. 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості.

Як було зазначено, в умовах війни застосовується захист прав людини, особливості якого надають підстави визначити цей захист як виключний, адже він застосовується у зв'язку з воєнним станом. Так, в умовах війни в Україні було прийнято ряд нормативно-правових актів, якими зміцнюються гарантії прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина, зокрема у сфері соціального захисту, надання соціальної, правової та ін. допомоги тощо (наприклад, це закони України: «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» від 14 квітня 2022 р.; «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» від 21 квітня 2022 р.; «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» від 1 квітня 2022 р., «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення допоміжними засобами реабілітації осіб, постраждалих внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України» від 1 квітня 2022 р.; «Про внесення змін до частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» щодо розширення переліку осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу» від 3 травня 2022 р. та ін.).

Існує перелік прав людини, які не підлягають обмеженню в умовах війни. Це такі природні права людини, як право на життя, заборона катувань та ін., а також право на справедливий суд. Відповідно до ст. 64 Конституції України не можуть бути обмежені такі права і свободи, передбачені Конституцією України: рівність конституційних прав і свобод та рівність перед законом (ст. 24); заборона позбавлення громадянства і права змінити громадянство (ст. 25); невід'ємне право на життя (ст. 27); право кожного на повагу до його гідності (ст. 28); право кожної людини на свободу та особисту недоторкан-

ність (ст. 29); право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення (ст. 40); право кожного на житло (ст. 47); рівні права і обов'язки подружжя у шлюбі та сім'ї; рівні права дітей (статті 51, 52); право на судовий захист (ст. 55); право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди (ст. 56); право кожного знати свої права і обов'язки (ст. 57); незворотність дії в часі законів та інших нормативно-правових актів (ст. 58); право на професійну правничу допомогу (ст. 59); право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази (ст. 60); право не бути двічі притягненим до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ст. 61); презумпція невинуватості (ст. 62); право не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (ст. 63).

Заборона застосування тортур, катування є імперативною нормою міжнародного права прав людини, а людська гідність є однією з загальнолюдських цінностей, посягання на яку є неприпустимим за жодних умов. У контексті міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини важливе значення має ст. 22 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», відповідно до якої введення воєнного стану не може бути підставою для застосування тортур, жорстокого чи такого, що принижує людську гідність, поводження або покарання.

Особливо вразливими в умовах війни є діти. В Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації загинули 232 дитини, 431 дитина була поранена. За повідомленням Офісу генерального прокурора, станом на 23 травня 2022 р. «понад 663 дитини постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації. Станом на ранок 23 травня 2022 р. офіційна кількість дітей-жертв не змінилася – 232. Зросла кількість поранених – 431». Тому саме діти потребують окремої уваги та підвищеного ступеня надзвичайного захисту.

Відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 2004 р. визнається неприпустимим призов до національних збройних сил осіб молодше 18 років, оскільки вони мають право на особливий захист. Законодавство України повністю відповідає цій міжнародній нормі.

Конституційно-правовий механізм реалізації та захисту прав людини під час збройного конфлікту передбачає різні правові режими, тому його можна розділити на два напрями: реалізація та захист прав людини в зоні конфлікту, тобто в зоні бойових дій, на окупованих територіях; реалізація та захист прав людини поза зоною збройного конфлікту, тобто йдеться про забезпечення прав осіб, які покинули зону бойових дій, але які стикаються з будь-яким ураженням прав у зв'язку з війною (вимушені переселенці, біженці).

Вразливу групу становлять внутрішньо переміщені особи. Майже 11 млн громадян України через війну стали внутрішньо переміщеними особами або залишили країну (станом на початок травня 2022 р.). Гарантії дотримання

прав внутрішньо переміщених осіб встановлює Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р. У сучасних умовах війни внутрішньо переміщеним особам надається матеріальна допомога (наприклад, постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»). Проте залишається безліч проблем, пов'язаних з реалізацією та захистом прав переміщених осіб, біженців. Наприклад, питання про втрату ними будинків, майна, тощо. Саме це питання було предметом розгляду в ЄСПЛ. Так, у справі «Саргсян проти Азербайджану» (Minas Sargsyan v Azerbaijan, 40167/06, 16 червня 2015 р.) ЄСПЛ розглядав питання про втрату вимушеними переселенцями будинку, землі та майна та дійшов висновку про порушення ст. 1 Протоколу № 1 (право мирно володіти своїм майном), ст. 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя та житла) і ст. 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту).

Слід зазначити, що, зважаючи на особливі обставини, які виникають у зв'язку зі збройними конфліктами, обґрунтованим є виокремлення особливостей реалізації та захисту прав людини як під час збройного конфлікту, так і у постконфліктний період, коли можуть бути застосовані, зокрема, спеціальні засоби захисту порушених прав і свобод людини, амністії, відновлювальні компенсаційні механізми, засоби транзитивної юстиції та ін.

Таким чином, в умовах війни мають бути застосовані як міжнародний, так і національний механізми реалізації та захисту прав і свобод людини, які мають певні особливості, що зумовлені підвищеною вразливістю окремих прав і свобод людини, а також виникненням нехарактерних для неконфліктного стану (миру) викликів і ситуацій. Незважаючи на ці фактори, права людини мають бути забезпечені та захищені, адже немає більшої цінності для демократичної, правової держави, ніж людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека, як це визначено в Конституції України – держави, яка мужньо та віддано бореться з рф – державою-агресоркою за мир, демократію та свободу.